

АНЂЕЛКО С. ЛОЈПУР*

КРАТАК ОСВРТ НА ПРЕДЛОЖЕНИ ТЕКСТ ЗАКОНА О ПРЕДУЗЕЋИМА

Императив побољшања ефикасности функционисања привреде и друштва у цјелини нужно претпоставља уобличавање његове институционалне основице прилагођене захтјевима тржишта. Друштва која пролазе кроз темељне промјене у могућности су да користе тековине институционалног напретка које су се деценијама стицале у земљама тржишне привреде. Свјесне потребе за истинским преображајем vlastite системске регулативе, источноевропске земље су на том плану повукле битне потезе, успут попуњавајући и велике празнине у својим дотадашњим регулативним аранжманима.

На жалост, све претходно казано изгледа да и овај пут не важи за Југославију. Умјесто да искористимо провјерена рјешења развијених земаља и рјешења која у источноевропским земљама већ дају позитивне резултате, ми смо поново посегли са оруђима из властитог арсенала оригиналности. За оне који су имали прилике да га читају, претпостављам да погађају да је овај пут ријеч о Приједлогу закона о предузећима.

Предлагањем закона о предузећима у оваквом облику још једном се показало да је присутан висок ниво институционалне енергије на плану осмишљавања институционалне инфраструктуре друштва. Чињеница да је закон у припреми већ пет година свједочи о величини отпора системским промјенама које је требало да буду истинска гаранција тржишне привреде. Од обећања да ће закон раскрстити са принципима Кардељеве "договорне економије" ни овај пут није било ништа.

* Др Анђелко Лојпур, Економски факултет, Подгорица. Ријеч у дискусији са Округлог стола, одржаног 7. јуна 1995. у ЦАНУ.

Наиме, поново се потврдило да је процедура исправљања грешака веома комплексна и да доктрине надживљавају њихове творце. Боље рећи, предлагачи су се показали као добри ученици, па из "дужног" поштовања према себи и својим новим налогодавцима пружају отпор бројним критикама.

Важећи Закон о предузећима је у основи био транзиционог карактера. Његову кључну слабост, како то често истичу творци новог закона представљала је поднормираност. На тој основи се не могу ставити озбиљније замјерке, али се као логично намеће питање да ли и нови закон треба да буде транзиционог карактера, или ће то бити закон за будућност. Упорно позивање на европске стандарде и "савремена рјешења" указује на то да је ипак у питању закон за "дугорочнију употребу." Гледано у цјелини, такво опредјељење се може ставити под сумњу, јер предлагач није понудио више од једне прегршти институционалне прашице тржишног типа.

У еволуцији привредносистемских рјешења постоје тренуци када је неопходно направити одређени искорак из садашњости и тиме се ослободити традиционалних предрасуда, идеологије и слично. Упркос томе, Приједлог закона о предузећима је недвосмислено потврдио да се идеологија социјализма оличена у постулатима као што су друштвена својина, самоуправљање и др. још увијек чврсто држи. Међутим, они који су те категорије у закону, препознавши у њима ЗУР-овска опредјељења, критиковали као својеврсне прагове раста, доживјели су да буду критковани за промоцију ЗУР-а. Стога се, с правом, и овај пут може поставити питање, колико још грешака "морамо" направити, и колику цијену смо спремни платити, да бисмо коначно схватили да је најбоља она идеологија која би требало да означи крај свих других идеологија. Наравно, предлагач закона неће признати да је о идеологији ријеч. Вјероватно, добрим дијелом и због тога, што нико, како је то једном приликом записала Ц. Робинсон, "није свјестан своје идеологије као што није у стању да омирише сопствени дах."

Предложени закон задржава и уређује статус друштвеног предузећа, с тим да предвиђа да управљање друштвеним предузећима буде компатибилно са системом управљања у друштвима капитала.

Уз већ познате тврдње твораца закона да је предузеће субјект-властник своје имовине, што је основа имовинске концепције друштвене својине, додатно оправдање је пронађено у чињеници да се око 80% капитала и 80% запослених у југословенској привреди налази у овом облику предузећа.

Претходни подаци се могу прихватити као приближно тачни када је у питању привреда Југославије као цјелина, мада узети као аргумент имају веома мало везе са сврхом којој су послужили. Међутим, слика је потпуно другачија када се сагледа до сада урађено на плану трансформације привреде Црне Горе. Тим процесом је у Црној Гори, ако се

изузму предузећа финансијских и пословних услуга, као и области културе, до сада обухваћено преко 80% друштвених предузећа. Од тога броја је око 40% друштвених предузећа завршило процес трансформације, с тим да је због проведене фрагментације повећан број дионичарских друштава. Према усвојеном плану трансформације процјењује се да ће тај процес бити окончан до краја године. Дакле, ако су претходни подаци и послужили сврси никако се не смије игнорисати посве другачије стање у том погледу у привреди Црне Горе у односу на Србију. Прихватањем предлога Закона у овој форми, тј. задржавањем друштвених предузећа, процес трансформације у Црној Гори би сасвим сигурно изгубио на својој моралној и економској привлачности.

Проблем Приједлога закона, наравно, није у наведеним подацима, већ у природној неефикасности друштвене својине. Друштвена својина, иако провјерено неефикасна, у образложењу закона и бројним расправама је драматично брањена. Тако нпр. ових дана, у немогућности да понуди прави одговор на питање ко је власник у друштвеним предузећима, ко управља и контролише и сл., директор једне од највећих српских компанија објашњава да су се организовали "као да имају колективног власника који је привремено одсутан." Било би добро да је казао од када је власник одсутан, или можда, када ће се вратити, ко и како управља умјесто њега и сл...

Притиснут бројним критикама због даљег задржавања друштвених предузећа, предлагач се доста невјешто бранио да су приватна предузећа директно регулисана у 180 и индиректно у још 44 члана, а друштвена и јавна предузећа у свега 18. Иако наводи овакве и сличне аргументе, сумњамо да је предлагачу непознато да квалитет једног закона не одређује број добрих, него број лоших чланова. Таквих, тј. постојећој фази привредног развоја непримјерених чланова у овом приједлогу је доста. Такође, не смије се заборавити провјерено правило да закон представља паучину у коју се хватају мале, а пролазе велике муве. Овај пут би се без сумње у тој "паучини" саплела читава привреда Црне Горе, а процес трансформације у скорој будућности попримио ретроградан карактер.

Друго питање које заслужује кратак осврт је Савјет запослених. Предлагач у образложењу закона истиче да је имао у виду важеће стандарде о партиципацији запослених у управљању у земљама тржишне привреде (Француска, Њемачка). У објашњењима се, у недостатку бољих аргумената, истиче да сви радници нијесу организовани у неком синдикату и да Савјет запослених треба да надомјести синдикалну функцију. Ако би се прихватило ово образложење, онда би то био нови облик синдикалног организовања али са знатно другачијим правима и већим овлашћењима, за шта нема оправдања. Предлагањем посебног органа типа Савјета запослених није се у потпуности имала у виду пракса, услови који су довели до њиховог формирања и комплетан друш-

твено-економски амбијент који влада у земљама које су (наводно) узете за узор. Тако, нпр. партиципација се у Њемачкој практикује само у одређеним гранама, предузећима само до одређеног броја запослених и слично, док је у Француској једино за запослене у јавним предузећима резервисана трећина мјеста у управном одбору.

Ако се погледа члан 85. Приједлога закона уочљив је веома широк спектар дјелатности Савјета. Стога је доста тешко повјеровати да би се радници овај пут задовољили тек да се информишу, да савјетују, да се обавјештавају и сл.. Да одлучују, како је то показао систем самоуправљања, нијесу имали потребних способности ни довољно мотива. Не види се могућност да Савјет запослених функционише другачије него што је то био случај са органима самоуправљања. Да се тај свијет споро мијења показују и скупштине новооснованих дионичарских друштава које по свему личе на раднички савјет са свим његовим слабостима.

На крају, кључна слабост наведеног приједлога садржана је у томе што се прихватањем Савјета запослених доводи у питање даља примјена Закона о власничкој и управљачкој трансформацији. Наиме, његово усвајање би ставило ван снаге моделе приватизације који су у најзначајнијој мјери коришћени приликом трансформације друштвених предузећа. Ријеч је о откупу дионица од стране запослених по повлашћеним условима чиме радници стичу права да управљају предузећем, умјесто да самоуправљају како им се сада нуди Законом.

Друштвена својина и партиципација, мада је и то сасвим довољно да закон буде враћен на дораду, нијесу свакако једини разлози због којих се може говорити о његовој стерилности. Тако и поред упорног закљичања на европске стандарде у Закону није вјерно преузет модел корпоративног управљања, затим, одређене нејасноће постоје везано за избор ревизора, остављена је могућност преузимања предузећа од стране државе, и даље је омогућено оснивање јавних предузећа, предузетник се "крсти" као предузеће и слично. У том смислу посебну пажњу заслужује предложени минимум основног капитала за оснивање друштва капитала. Предлагач то поткрепљује потребом за сигурношћу наплате потраживања и доказом пословне озбиљности. Да ли заиста у закону који претендује да има обиљежје транзиционог може да нађе мјеста једна таква одредница?

Можда би ова одредба и могла да добије пролазну оцјену када се не би имала у виду наша друштвена збиља. Прије свега, данас, када на једног не истинског већ потенцијалног предузетника долази по неколико полицајаца, нијесам сигуран да за таквом одредбом има потребе. Невоља је вјероватно у томе да они који и немају озбиљних предузетничких намјера, "то" што раде, раде заједно са онима који би требало да их у томе спријече. Но, и када не би било тако, мишљења смо да је тај улог, без обзира на његову динамику обезбјеђења, ипак неприхват-

љив. При томе, ако се узму у обзир примјери који се дају у образложењу (нпр. износ улагања у Њемачкој), на начин да се стави у однос одређени број показатеља нивоа развијености показало би се управо супротно од онога што предлагач тврди, тј. умјесто што се каже да је нижи тај износ је у домаћим условима неколико пута виши. У прилог неприхватљивости говори и искуство развијених тржишних привреда да у прве три године од оснивања по правилу пропада више од двије трећине оних који су намјеравали да се баве бизнисом.

На крају, када је о усвајању Приједлога закона о предузећима ријеч, сасвим је јасно да процес демонтаже социјалистичке привредне утопије још није завршен. Једноставније казано, пропуштена је још једна шанса системског карактера на плану заокруживања институционалне основнице тржишне привреде.

Усвајање закона о предузећима у форми у којој је понуђен на црногорском привредном простору би имало карактер тектонског поремећаја. Организовано насиље те врсте уништило би још увијек недовољно снажну основицу процеса трансформације. Умјесто да буде катализатор процеса приватизације, закон о предузећима би, уколико буде усвојен у предложеном облику, озбиљно довео у питање мисију приватизације и читав процес значајно успорио. Као логична посљедица дошло би до враћања на старо и поништавања до сада урађеног на плану трансформације привреде у Црној Гори.

Сваки накнадни покушај исправљања грубих грешака у фине омашке само би повећао ионако високе трошкове процеса трансформације привреде. Стога нам остаје да вјерујемо да ће они који су у Црној Гори задужени за усвајање закона у њему препознати канцерозно ткиво. Ако већ не можемо мијењати прошлост а не знамо шта носи будућност, не постоји никакво оправдање за прихватање норми које су се потврдиле као лоше.

